

**Daba un
vesture 2012**

**Daba un
vēsture**

2012

Jānis Misiņš (1862–1945) un Kārlis Egle (1887–1974) — latviešu grāmatnieki, sava laika vērotāji, līdzdalībnieki un dokumentētāji

Apaaļas jubilejas reize šogad divām latviešu kultūrvēsturē izcīlām personībām — Jāni Misiņu godinām 25. aprīlī 150. gadskārtā, Kārli Egli — 2. jūnijā ar 125 gadiem. Ilgajā mūžā — attiecīgi 83 un 87 gadi — viņi latviešu grāmatniecībā un bibliogrāfijā ir paveikuši darbus, kuriem apjomā līdzīgus vēlāk spēja paveikt tikai veselās darbinieku grupas. Pats lielākais sava veida kopdarbs ir **Misiņa bibliotēka**, kura oficiāli ar Vidzemes gubernatora atļauju pastāvēja kopš 1885. gada Tirzas *Krācēs*. Kārļa Egles dzimšanas gadā (1887) jaunais J. Misiņš bija jau krietni daudz latviešu drukas darbu savācis un vēlāk izveidojis skaistu Krāču grāmatu rādītāju. Pirmais numurs gan rādītājā palicis neierakstīts, jo tam paredzēto J. E. Glikas Bībeles tulkojuma pirmizdevumu J. Misiņam toreiz neizdevās dabūt. Ļoti zīmīgi, ka vēlāk iegūto minēto Bībeles eksemplāru kā

pirmo nu jau Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēkas 28 000 grāmatu sarakstā 1925. gada 1. septembrī, savā pirmajā darba dienā, ierakstījis Kārlis Egle, kam Misiņš uzticēja savas bibliotēkas pārziņa darbu.

Jāņa Misiņa mūža veikums, atzīmējot viņa 140. dzimšanas dienu, rādīts grāmatā *Svēts mantojums Rīgai* (2002. g.), ko sarūpēja viņa darba pēcteči Misiņa bibliotēkā (tajā spilgtas atmiņas arī par K. Egli). Var piebilst, ka neviena diena Misiņa bibliotēkā nepaiet, kad nebūtu jāieskatās lieldarbā — divsējumu *Latviešu Rakstniecības Rādītājā*. Tas ir Misiņa mūža darbs, kas paveikts, aprakstot un klasificējot galvenokārt paša iegādātās grāmatas (vairākas reizes gan viņš bija devies uz Vācijas bibliotēkām meklēt tur *Letticās* krājumos Latvijā neatrastas grāmatas).

Bet sākās viss Tirzas *Krācēs* 1862. gadā, kad latviešu zemnieku ģimenē piedzimst Jānis Misiņš. Agri iemācījies lasīt un ņēmis priekšā visu drukāto — avīžu gadagājumus, kalendārus, grāmatas; lielu daļu izlasītā atcerējies visu mūžu. Slimības dēļ vien divus mēnešus varējis būt pagastskolā, un tā ir visa viņa oficiālā izglītība. Grāmata *Kārlis un Anniņa* (sentimentāla ziņģe 86 pantos), ko Tirzas gadatirgū pats personīgi nopircis divpadsmitgadīgais Jānis, ir pirmā grāmata, ar ko sākusies viņa bibliotēka. Vēlāk, kad J. Misiņš īpaši sāk pētīt, no kāda oriģināla radušies neskaitāmie latviskie prozas un dzejas lokalizējumi, izrādās — *Kārlis un Anniņa* ir G. A. Birgera dzejojums *Leonardo und Blandine*. Jāpiebilst, ka šis lokalizējumu pētījums, apjomīgi iesākts, palicis rokrakstā, tāpat vairāki citi (Lintenes meitu skola, Lejasciems u.c). Īpaši jānožēlo, ka nav uzrakstīts iecerētais darbs par Tirzu (sērijā Latvijas novadi, kur iznāca Nīca, Smiltene, Mazsalaca, Vecpiebalga), vien atsevišķi fragmenti. Galvenais, protams, ir grāmatu un periodikas meklēšana un iegāde, kas prasīja līdzekļus, ko J. Misiņš ieguva lielākoties no grāmatsiešanas. Liela veiksmē 1892. g., jau dzīvojot Lejasciemā, ir Nikolaja II kāpšana tronī, jo tad visās skolās un pagastmājās bija jākarina viņa ģimenes, un J. Misiņš ir dabūjis atļauju nodrukātas tās saņemt tieši no Pēterpils, bet *zeltītos rāmjus izgatavoju pats, ņēmu 10 rubļus par bildi, bet Rīgā prasīja 12 rubļus, tomēr arī man peļņa iznāca laba*.

Neskatoties uz it kā trūcīgo izglītību (tā pašmācībā neatlaidīgi papildināta, ieskaitot ne vien krievu un vācu, bet arī latīņu valodas

apguvi), J. Misiņam ir savi patstāvīgi spriedumi un vēlēšanās tos izteikt. Trīs piemēri. Viņa F. Brīvzemniekam nodotās 1075 tautasdziesmas ir jau uzņemtas K. Barona krājumā, bet ir radies iebildums — *biju tādos ieskatos, ka četrindīgas tautas dziesmas pēc satura sakārtojamas garākās virknēs*. Un tolaik vēl jaunais J. Misiņš no Lejasciema ap 1893. gadu dodas uz Rīgu, lai satiktos un aprunātos par to ar Dainu tēvu. K. Barons tādām domām nepiekrīt, bet J. Misiņš tomēr vēlākos gados ir mēģinājis tautasdziesmas savirknēt un cerējis arī izdot grāmatā (jau 1888. g. ir sastādīta viena virkne un ievietota žurnālā *Austrums*; tā ir arī viņa pirmā publikācija). Kad *Dr. phil.* J. Zeverss 1922. g. apgalvo, ka viņa redzētais 1761. gada kalendārs ir vecākais un ar to sākoties latviešu periodiskā literatūra, J. Misiņš aizrāda, ka *ir jau sen pilnīgi drošas ziņas par kalendāru no 1760. gada, bez tam ir ziņas, ne tik drošas, par latviešu kalendāru no 1758. gada*. Īsti zinātniskā formā J. Misiņš to izskaidro un pierāda. Šis pierādījums tiek ņemts vērā arī respektablajā LNB izdevumā *Seniespiedumi latviešu valodā* (1999) un atzīts, ka ... *jau 1758. gadā latvieši driķētu kalenteri ir valkājuši*. Jau krietni vēlāk, 1943. gadā, kad profesors literatūrzinātnieks Kārlis Kārkliņš publicē apskatu par J. V. Gētes balādes *Erlkoenig* (Meža ķēniņš) latviskiem tulkojumiem, J. Misiņš brīnās, ka nez kāpēc ir pieminēti tikai trīs tulko-tāji, bet to taču ir veseli septiņi! *Par tiem, kā arī par pašas balādes tapšanu būtu vēl kāds vārds sakāms* — tā tobrīd domā pētnieks, kam jau pāri astoņdesmit.

Jaunībā dziedājis Tirzas korī un ar 1353. dalībnieka kārtas numuru piedalījies Otrajos latviešu vispārīgajos dziedāšanas svētkos Rīgā. Šai laikā, kā liecina atmiņas, *tautiskumu apliecinājām, rakstīdami uzvārdu pirms kristītā vārda* (*Misiņu Jānis nevis Jānis Misiņš*) No kora 18 vīriem tikai 5 uzvārds rakstīts *tautiskā* veidā, kā to var redzēt *Dziesmu svētku vadonī*. Varbūt šī notikuma ietekmē J. Misiņam ir vairākas nozīmīgas publikācijas par mūziku, bet laikabiedri vēsta, ka viņš vajadzības gadījumā turpat bibliotēkā nodziedājis meldiju kādai tautasdziesmai vai ziņgei.

Ar zinātnieka precizitāti sastādītas bibliogrāfijas K. Valdemāra, A. Pumpura, Ausekļa, F. Mālberga u.c. darbiem. Izstrādāti apcerējumi par J. V. Gētes draugu latvieti K. Kraukliņu, rakstnieci

M. Pēkšēnu u.c. Vērtējot rakstnieku darbus, J. Misiņš arī prasa precizitāti. Pat savai novadniecei un atzītai rakstniecei (tādu latviešu autoru vidū nav daudz!) Aīdai Niedrai jāuzklausā pārmetumi — romānā *Pie Azandas upes* esot nepieļaujamas faktu kļūdas vācu mācītāju un kāpostu skābēšanas aprakstos u.c. Lakonisks ir Jēkaba Janševska darba vērtējums — *Būtu viņš lēnāk un ar paškritiku strādājis, būtu kaut vai trīsreiz mazāk uzrakstījis, tad viņa darbiem būtu pavisam cita, paliekoša vērtība.*

Zīmīga ir pati pēdējā publikācija J. Misiņa dzīves laikā — *Rakstīts stāv* 1944. gada maijā *Latvju Mēnešrakstā*. Tā ir par faktu kļūdām, kas nepieļaujamas zinātniskos darbos un rakstos zinātniskos izdevumos, kurus uzskata par avotiem, uz kuriem atsaucas tālākie rakstītāji un pētnieki. Seko kļūdu uzskaitījums dažādās literatūras vēsturēs un Konversācijas vārdnīcā. J. Misiņš atzīst kļūdas arī savā *Grāmatu rādītājā*, ko izdevēju steigas dēļ nav bijis laika izlabot. Vēlāk daļēji publicētas interesantās vecā grāmatnieka atmiņas, kas gan sāktas vēl, piepalīdzot Kārlim Dziļļejam. Jāņa Cīruļa 1922. gadā zīmētais uzraksts ar raksturīgo aicinājumu — MEKLĒJIET RAKSTOS — joprojām sagaida lasītājus Misiņa bibliotēkā.

Interesanta sagādīšanās — 1887. gadā iznāk latviski tulkots angļu rakstnieka E. R. Bulvera-Litona romāns *Zelta un goda dēļ* (to laiks ļoti rets gadījums, lielākoties tulkoti ir vācu, arī krievu autori). Un šajā gadā pasaulē nāk atkal kāds zemnieku zēns, nākotnē ievērojamais tulkotājs no angļu valodas Kārlis Egle, kas latviešu lasītājiem dos iespēju iepazīt Rabindranada Tagores, Viljama Šekspīra, Oskara Vailda, Radjerda Kiplinga darbus. Bet angļu valodas apguve sākusies visai neparasti. Mobilizēts 1914. g. Krievijas armijā, pēc smaga ievainojuma nonācis amerikāņu lazaretē, kas atradās Kijevā, bet tur lielas grūtības ar saziņu, jo angļu valodu ievainotie nezina. K. Egle vēl slimības gultā uzklausā ievainoto sūdzības krievu valodā, pārtulko vāciski, ir arī kāda medmāsa, kas to tālāk tulko angļiski. Amerikāņiem šāds temps par lēnu — viņi pierunā K. Egli mācīties angļu valodu, gādā grāmatas, palīdz mācīties un pēc atlabšanas patur hospitāli par tulku. Pēc kara, pareizāk — pēc abiem kariem, tiek intensīvi tulkots no angļu valodas un izdotas grāmatas bagātīgā skaitā, tostarp kā apjomīgākie — R. Tagores un V. Šekspīra kopotie raksti.

Tomēr lielākais darbs tiek veikts latviešu literatūrzinātnē — izdod žurnālu *Latvju Grāmata* (1922–1931), strādā pie autobiogrāfiju krājuma *Atziņas*, kas nozīmē tiešas sarunas ar katru rakstnieku, kopā ar Pēteri Ērmani raksta šķirkļus par rakstniekiem *Latviešu konversācijas vārdnīcā*, sākas arī lieldarbs — *Latviešu literatūras vēsture* 6 sējumos, kur galvenā darba veicējs ir nevis Ludis Bērziņš, bet gan Kārlis Egle. Līdz ar to viņš ir satuvinājies ar rakstniekiem, un vēlāk — jau Misiņa bibliotēkā — rakstnieki gluži vai rindām nāk ar visdažādākiem literāriem jautājumiem vai arī tāpat vien. K. Eglem patīk šīs sarunas, viņš it sevišķi ieinteresēts par jaunajiem — A. Čaku, J. Sudrabkalnu, Ē. Ādamsonu, Anšlavu Eglīti, kuru uzskata daudzkārt pārāku par tēvu Viktoru Eglīti, tā atzīmēts *Dienu piezīmēs* (no šīm unikālajām piezīmēm daudzi turpmākie citējumi). Vairākkārt tiek organizēta jauno rakstnieku foto-grafēšanās pie Klio (šie foto joprojām glabājas Misiņa bibliotēkā, tāds jau arī bija viņa nodoms).

K. Eglem tuva tāda sabiedrība, kur valda uzskatu dažādība un pilniskanība, polemikas, cīņas un tomēr arī saskaņa un draudzība, šķīļas asprātības. Tāda noskaņa valda *Jaunāko Ziņu* redakcijā, kur K. Egle diezgan bieži iegriežas, bet dažkārt ar tuvākiem domubiedriem aiziet uz kādu vietu parunāt *pie glāzes tējas vai alus*. 1938. g. oktobrī vāc rakstnieku parakstus (savāc 37) pret Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisiju. *Kad reiz latvieši tiks pie stabilas pareizrakstības, jo tie kari jau turpinās, no tautiskā laikmeta sākot* — spriež K. Egle. Viņš priecājas par A. Švābes un Z. Mauriņas spoži aizstāvētajām disertācijām, bet par skolnieciski nevarīgo Kārļa Kārkliņa disertāciju ir sašutis. Daudz drūmākas ir pārdomas par politiskajiem notikumiem 1938. g. — *pār Eiropu nolaižas viduslaiku tumsa. No Krievijas sācies posta un nejdzību gars veļas pāri visai pasaulei*.

1940. gada 5. augustā K. Egle rezumē — *Latvija kā patstāvīga suverēna valsts ir beigusī pastāvēt*, pēc dažām dienām seko muļķīga žurnālistu arodbiedrības sapulce, kur *neko nepārrunā, viss jau no augšas nolemts*. Pie tā jāpierod — 1941. gada 27. janvārī Misiņa bibliotēkā no Galvenās literatūras pārvaldes pienāk telefonogramma *7 dienu laikā izņemt no apgrozības visas grāmatas, kas šim laikam*

nav piemērotas, to starpā visus žurnālus un avīzes. K. Egle ir satriekts, piezvana un paskaidro, ka tas nav iespējams.

Vācu varas laikā K. Egle ir veicis daudzas piezīmes — J. Endzelīna un J. Vītola godināšana universitātē, A. Čaka stāsti par iecerēto poēmu, dažādas jubilejas, Miķeļa Gopera *Zelta Ābeles* plāni un paša K. Egles iecere kopā ar domubiedriem pēc kara dibināt izdevniecību. Seko atziņa — *iztapoņu un likmugurainu mums nekad nav trūcis, un tie tikpat kustīgi tagad kā bija komunistu laikā*. Kā jau agrāk, nāk draugi bibliotēkā. Ir vismaz žurnāls *Latvju Mēnešraksts*, kur darbojas arī K. Egle. Par kara iznākumu un latviešu izredzēm ir pat dažādu personu sapņu pieraksti, bet kopā ar K. Skalbi viņš spriež un cer — abi nezvēri noasiņos, un tas būs par labu mazajām tautām.

Kaut gan atkal atnākušajā padomju laikā K. Egle kļūst par LVU Bibliotēku zinātņu katedras vadītāju, sajūta ir nomācoša — *apbrīnojama garīga šaurība, stulbums piemīt šim laikam* (1948).

1952. gada martā, kā liecina arhīva materiāli, pēc Misiņa bibliotēkas pārbaudes secināts, ka *bibliotēkas darbā nav jūtams padomju iestādes gars, bet bibliotēka aizvien vēl turpina strādāt nelaiķa Misiņa garā, padomju gara nebūs, kamēr direktors būs Egle*. Šis paziņojums tagad skaidri un gaiši apliecina abu latviešu grāmatnieku latviskā darba visaugstāko vērtību. Toreiz tas nozīmēja K. Egles atstādināšanu un LVU Marksisma-ļeņinisma katedras vadītājas un bibliotēkas darba analfabētes Martas Peizumas iecelšanu viņa vietā. Tā ir traģēdija K. Eglem, kaut gan viņš vēl strādā Bibliogrāfijas nodaļā un cenšas saglābt griešanai un svītrošanai pakļautās grāmatas — *Ar fondiem strādā kā ar malku, kā ar silķēm silķu brāķī, kā cūkas kāpostu dārzā. Labāk dot specfondos, bet negriezt* — tomēr pat no brāļu Kaudzišu Kopotajiem rakstiem tiek izgriezti priekšvārdi.

K. Egle dod vienreizēju laikmeta raksturojumu, kas ir unikāls ar to, ka rakstīts tieši tad (1954) — *Par cilvēku brīvām domām un uzskatiem vairs nevar būt ne runas. Visi kā viens liels lopu bars, kam degunā savērti riņķi, dzen, kur gribi un kā gribi, bez vārda runas visi paklausīs un padevīgi izpildīs, apstāties un iebilst nav iespējams, sveši spēki parausta tikai degunā (var saprast — arī smadzenēs)*

Rīgas pilsētas galva A. Andersons, K. Egles, J. Misiņš, atklājot Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēku 1928. gadā

ievērtu riņķi un atliek vienīgi padoties, paklausīt. Tas ir drausmīgi, bet tā tas ir.

Viņš ir satriekts arī par to, ka tie cilvēki, kas tautu un dzimteni Latviju tik karsti mīlējuši un atdevuši tai visus spēkus, laikmeta spiesti, kaut kur svešumā viens pēc otra aiziet bojā. Tā ir traģēdija, kas notiks ar latviešu tautu?

Vēlākos gados gandarījumu varēja dot darbs ar R. Blaumaņa un V. Šekspīra Kopotiem rakstiem un J. Poruka Izlasi 3 sējumos, R. Tagores popularizēšana kopā ar Elzu Radziņu, kā arī iespēja sazināties ar draugu Pēteri Ērmani Vācijā, turpretī sarūgtināja J. Raiņa un A. Upīša bibliogrāfiju neizdošana grāmatā. Nav aizmirstama K. Egles darbošanās muzejniecībā — gan Latvijā, gan ārpus tās. Varbūt maz kam būs zināms, ka Kārlim Eglem ļoti paticis dejot un 72 gados viņam deva tikai piecdesmit!